

POZIȚIA FAȚĂ DE STAT LA APOLOGEȚII CREȘTINI

Preot dr. Constantin Cilibia

THE POSITION REGARDING THE STATE IN CHRISTIAN APOLOGISTS

Abstract: The purpose of the Orthodox Church is to preach peace and good understanding between nations and peoples. She was a peacemaker as her Founder, Jesus Christ, asked for and asked of her believers today. In the light of the teachings given by the Savior Jesus Christ and following the line of our ancestral tradition, the Romanian Orthodox Church has contributed to solving social problems. She was with the people in her efforts to maintain the unity of faith, nation, language, culture and freedom for a better life. In the most difficult moments of the history of our nation, the priests were not absent from those who sacrificed themselves for the holy cause of the ideal of freedom, being at the forefront of the people through their mission to shepherd and serve even with the sacrifice of life.

Keywords: purpose, preach, tradition, mission, life

Prin apologie se înțelege o luare de poziție, un protest, iar apoi o apărare energetică față de persecuțiile pe care statul roman le organiza împotriva creștinilor. Aceștia aveau Sfintele Evanghelii și scrierile pauline, mai cu seamă în scrisoarea către Romani. Sfântul Apostol Pavel recomandă ca tot sufletul să se supună autorităților și rânduielilor statului roman, defapt ei se și supuneau, cum o știm din practica vieții lor de fiecare zi și din declarațiile solemne ale unora dintre apologeți ca Sfântul Iustin Martirul și Tertulian. Așadar, apologiile erau adresate împăraților, Senatului și poporului roman, altelei guvernatorilor de provincii, altelei anumitor înalți demnitari sau anumitor persoane particulare, uneori chiar iudeilor. Forma acestor apologii era uneori epistolară, altelei în formă de dialog, cum ar fi „Dialog cu iudeul Trifon”, „Dialogul între Iason și Papiscus al lui Ariston de Pella, Octavius al lui Minucius Felix”.¹ Apologeții învață că omul este icoană vie a lui Dumnezeu, împodobit cu multă cinste și

¹ Pr. prof. dr. Ioan G. Coman, Patrologie, Vol. I, București, 1984, pag. 216.

demnitate, înzestrat cu rațiune ca să poată stăpâni „peștii mării, păsările cerului dobitoacele și tot pământul.” (Fac. I, 28)

Biserica și Statul sunt două instituții distincte, având fiecare scopul său specific. Biserica are misiune veșnică folosindu-se de mijloacele harice pe care i le-a încredințat Întemeietorul ei, Domnul nostru Iisus Hristos. De cealaltă parte, statul are misiunea să asigure cetățenilor săi pacea, bunăstarea materială și culturală, folosindu-se de mijloacele corespunzătoare acestei misiuni. Între Biserică și Stat se impun frecvente și necesare raporturi determinate de chestiunile și interesele comune tuturor membrilor societății, respectându-se fiecare domeniu propriu de activitate, Biserica afirmându-se în plan spiritual, iar Statul pe plan vremelnic. Între aceste două instituții nu pot interveni raporturi păgubitoare liniștii sufletești sau intereselor materiale ale membrilor săi.²

Ordinea de stat trebuie să aibă garanția supunerii și sprijinului din partea tuturor oamenilor în calitatea lor de cetățeni ai unei patrii și de credincioși ai bisericii. Acest lucru se confirmă prin cuvintele Mântuitorului: „Dați cezarului cele ce sunt ale cezarului și lui Dumnezeu cele ce sunt ale lui Dumnezeu.” (Matei XXII, 21), afirmații prin care se confirmă că învățătura Mântuitorului arată limpede cum trebuie să se comporte conducătorii bisericii și creștinii în general față de legile statului, El Însuși impunându-și în asemenea împrejurări deplină ascultare. Sfântul Apostol Pavel, în Epistola către Romani îndeamnă: „Tot suflul să se supună înaltelor stăpâniri, căci nu este stăpânire decât de la Dumnezeu; iar cele ce sunt, de Dumnezeu sunt rânduite. Pentru aceea cel ce se împotrivesc stăpânirii, se împotrivesc rânduielii lui Dumnezeu. Iar cei ce se împotrivesc își vor lua osândă. Căci dregătorii nu sunt frică pentru fapta bună, ci pentru cea rea. Voiești, deci, să nu-ți fie frică de stăpânire? Fă binele și vei avea laudă de la ea.” (Romani XIII, 1-3). Așadar, potrivit acestor îndemnuri, supunerea față de stat este o îndatorire generală față de toți oamenii, fără deosebire, în mod deosebit pentru creștini.³

Sfântul Apostol Petru, în cea dintâi epistolă a sa, scoate în evidență următoarele: „Supuneți-vă, pentru Domnul, oricărei orânduiri omenești, fie împăratului, fiindcă este stăpânitorul peste vii, fie dregătorilor ca unora ce sunt trimiși de El, spre pedepsirea făcătorilor de rele și spre lauda făcătorilor de bine.” (I Petru II, 13-14).

„Dumnezeu a creat pe om liber și stăpân pe sine” zice Teofil al Antiohiei, iar Iustin Martirul spune despre om că „este creatorul destinului său și are puterea de alege cele adevărate și de a face cele bune”⁴. Apologeții resping ideea destinului care face pe oameni iresponsabili de faptele lor. N-ar mai fi

² Doctorand Costică A. Popa, *Principiul loialității față de stat la apologeții creștini*, în „Studii Teologice”, Seria II-a, Anul XXVII – Nr. 1-2, Ianuarie-Februarie, 1975, pag. 52.

³ Ibidem, pag. 53.

⁴ Dr. Nestor Vornicescu, Mitropolitul Olteniei, *Concepția apologeților despre om*, în „Pace pe Pământ”, Editura Mitropoliei Olteniei, Craiova, 1986, pag. 31.

nici o deosebire între cel ce judecă și cel judecat, între cel ce ucide și cel ce este ucis, între cei bogați și între cei săraci. Creștinii, prin supunere și ascultare desăvârșită, cât și prin rugăciunile făcute în cadrul cultului își arată prețuirea și cinstea față de autoritățile statului, pentru rolul lor binefăcător în cadrul societății. Așa recomandă Bisericii Sfântul Apostol Pavel prin episcopul Timotei, spunând: „Vă îndemn, deci, mai înainte de toate, să faceți cereri, rugăciuni, mijlociri, mulțumiri pentru toți oamenii, pentru conducători și pentru toți care sunt în înalte dregătorii, ca să petrecem viață pașnică și liniștită, întru toată cuvioșia și buna cuviință. Că acesta este lucru bun și primit înaintea lui Dumnezeu, Mântuitorul nostru.” (I Timotei II, 1-3). În realizarea acestui scop, păstorii de suflete păstorite asupra îndatoririlor și obligațiilor cetățenești.⁵ Sfântul Apostol Pavel îi poruncește lui Tit, episcop al Bisericii din Creta: „Adu-le aminte să se supună stăpânilor și dregătorilor, să asculte, să fie gata la orice lucru bun, să nu defaime pe nimeni, să fie pașnici, să fie îngăduitori, să arate către toți oamenii blândețe.” (Tit III, 1-2). Îndemnul acesta este ca o poruncă evanghelică primită de creștinii tuturor veacurilor ulterioare, moștenire păstrată și valorificată din generație în generație până astăzi. În vremea primilor apologeți creștini, Imperiul Roman stăpânea pretutindeni în zona bazinului Mării Mediterane. Conducerea română nu înțelegea și nu era de acord ca o nouă religie să-și facă apariția în Imperiu, al cărei cult să fie exercitat fără o aprobare prealabilă a statului. Așadar, prin felul lor de viață, creștinii s-au lovit de concepțiile, interesele și practicile religioase ale lumii romane.⁶ Lucrul acesta i-a determinat pe romani să afirme cum că creștinii sunt neloiali față de stăpânirea romană, supunându-i la numeroase persecuții. În fața acestei situații creștinii și-au dat seama că religia lor nu este înțeleasă corect, fiind nevoiți să dea explicațiile necesare, aducând la cunoștință conducerii romane forma de manifestare a noii religii.⁷ Această misiune și-au asumat-o apărătorii noii religii, numiți apologeți, care au încercat prin scrierile lor să demonstreze și să asigure conducerea de stat că nu are de ce să se teamă din partea creștinismului, care recunoaște autoritatea de stat ca fiind rânduită de Dumnezeu și că trebuie să i se supună toți cetățenii. Vechea legislație romană avea o lege cunoscută sub numele de „Legea asupra religiilor neautorizate” prin care se oprea că nimeni nu poate „să aibe zei separți, nici să adore dumnezei noi în particular, dacă nu erau admiși de stat”.⁸

În imperiul Roman, religia forma o instituție de stat, o parte integrată în legislația civilă. Admiterea de noi divinități era o problemă de stat; introducerea

⁵ N. Gr. Popescu – Prahova, *Raporturile dintre Stat și Biserică*, pag. 28-29.

⁶ Pr. Prof. Dr. G. Coman, *Persecuțiile din partea statului roman*, Patrologie, Vol. I, București, 1984, pag. 214.

⁷ Leon Homo, *Les empereurs romains et le christianisme*, Paris, 1931, pag. 35.

⁸ Doctorand Costică A. Popa, *Principiul loialității față de stat la apologeții creștini*, în „Studii Teologice”, Seria II-a, Anul XXVII – Nr. 1-2, Ianuarie-Februarie, 1975, pag. 54.

de noi culte era supusă de aprobarea prealabilă a statului. În acest sens, Senatul era însărcinat să dea aprobările necesare, de multe ori a dat dovada unei libertăți binevoitoare: câteva culte orientale, zei italici, elenistici, primiră succesiv dreptul cetății romane. Pentru acceptarea unei noi religii, politica imperială romană a fost urmată de două rațiuni: a) când divinitatea acceptată se lăsa cuprinsă în Panteonul zeităților romane, al cărui zeu se supunea docil suveranității lui Jupiter Capitolinul, Roma imperială accepta fără ezitare dreptul la existență al noii religii; b) când noua religie se arăta rebelă față de această supunere și oprea adepților ei orice participare la cultul statului, trezea neîncredere față de politica romană.⁹

Împăratul August, precedat și de succesorii săi, a impus cultul personalității, element de recunoștință și dragoste față de persoana împăratului. Prin aceasta, persoana împăratului a devenit obiectul unui cult dublu, atât în timpul vieții, cât și după moartea sa. Prin acest cult al personalității se practicau două modalități de cinstire a împăratului, aducându-i-se un cult provincial și un cult municipal. Cultul provincial era consacrat împăratului și Romei; fiecare provincie sau un grup de provincii posedau un templu, cu un altar pentru consacrarea acestui dublu cult. În afară de acest cult provincial exista în fiecare municipiu și un cult imperial.¹⁰ Împăratului i se mai spunea și „augustus”, bucurându-se de onoruri speciale care îl apropiau de zei; se adora geniul său, unele luni din timpul anului purtau numele său, se depunea jurământ pe numele lui. Ca să devină zeu după moarte, trebuia ca în timpul vieții să fi fost proclamat oficial divin – divus, iar acest titlu suprem îl acorda numai Senatul. Împăratul divinizat primea onorurile cuvenite: i se înălța un templu și i se rânduia un cult pe care îl deservea un preot. După cum vedem, această religie avea un caracter pur uman, dominată de politica imperială a timpului care sancționa nesupunerea față de șeful statului.¹¹

Religia creștină apare în cadrul Imperiului Roman și are un caracter universal pentru toate neamurile Pământului, după porunca Mântuitorului adresată Sfinților Apostoli: „Mergând învățați toate neamurile, botezându-le să păzească toate câte v-am poruncit vouă, și iată Eu cu voi sunt în toate zilele, până la sfârșitul veacului. Amin.” (Matei XXVIII, 19-20). Creștinismul nu este o religie națională, legată de un popor anume. De aceea religia creștină s-a dovedit a fi superioară tuturor religiilor și filozofiilor păgâne, având ca scop părășia omului cu Dumnezeu ca să poată dobândi mântuirea și viața veșnică. După apologeți și trupul dedește menirea noastră cerească, el trebuie să existe în veșnicie cu sufletul. Apologeții spun că va veni o „primăvară a trupului”.¹² Va veni un timp când fiecare trup va învia prin puterea lui Dumnezeu și se va uni

⁹ Ibidem, pag. 55.

¹⁰ Leon Homo, *Les empereurs romains et le christianisme*, Paris, 1931, pag. 90-91.

¹¹ Ibidem, pag. 91.

¹² Minucius Felix, *Octavius*, XXXIV, trad. Cit., pag. 62.

cu sufletul său care l-a avut pe pământ. Căci există o strânsă legătură între trup și suflet. Spre deosebire de om, „animalele sălbatice fiind aplecate înainte și uitându-se în Pământ, s-au născut să nu vadă decât mâncarea; noi însă avem fața ridicată în sus, privirea care ni s-a dat pentru a vedea cerul, iar vorbirea și judecata, prin care să recunoaștem, să simțim și să imităm pe Dumnezeu...”¹³

Antichitatea n-a separat niciodată naționalitatea de religie, nu concepea una fără alta și în concluzie o religie care nu corespundea unei naționalități determinate rămânea pentru antichitate un lucru de neconceput.¹⁴ Prin natura sa, creștinismul se detașa și de un cult a cărui liberă exercitare era autorizată de legea romană. Religia creștină opea pe adepții săi să aducă cult oficial împăratului. Nesupunerea și refuzul lor de a adora pe împărați sau de a jura pe numele lor era categoric. Supuși total autorității de stat, „creștinii nu înțelegeau că trebuie să înghenuncheze, să sacrifice sau să se închine unui om care se credea zeu, Cezarul.”¹⁵ Prin credința lor, creștinii nu s-au considerat niciodată scutiți de datoriile față de stat. Acesta a fost și motivul pentru care s-a desfășurat întreaga lucrare a apologeților, aceea de a prezenta cât mai corect și mai amănunțit cu putință atitudinea creștinilor față de legile romane și față de cultul imperial. Prin scrierile lor, apologeții au ținut să exprime că împăratul era un om ca toți oamenii, supus greșelii, și ca atare ei se rugau pentru el, îl onorau, respectau, cinsteau, în schimb refuzau să-i aducă jertfe și să-i acorde adorare.¹⁶

Cinstind pe împărați ca oameni și nu ca zei, creștinii și-au atras învinuire de dușmani ai statului și nesupuși, cum arată Tertulian: „așadar pentru aceiacreștinii sunt dușmani ai statului, fiindcă nu aduc împăraților cinstiri, nici deșarte, nici mincinoase, nici nerușinate, deoarece oamenii de adevărată credință, chiar în zilele lor de sărbătoare le prăznuiesc mai degrabă din inimă curată, iar nicidecum din desfrânare.”¹⁷

Tertulian, spirit combativ și temperamental, și-a pus toate cunoștințele sale filozofice pentru apărarea cauzei căreia s-a dedicat. Scriitorul latin nu va uita de legile dialecticii pe care le va folosi cu multă dexteritate. E faimoasă, din acest punct de vedere, dilema pe care o stabilește el pentru a demonstra netemeinicia decretului emis de împăratul Traian împotriva adoratorilor lui Hristos.¹⁸ Elinii sunt atenționați de către Tațian Asirianul că nu au nici un motiv să învinuiască pe creștini de nesupunere față de stat pe motiv că nu-l adoră pe împărat, ci numai pe Dumnezeu Creatorul lumii văzute și nevăzute. „Pentru

¹³ Ibidem, XVII, trad. Cit., pag. 25-27.

¹⁴ Doctorand Costică A. Popa, *Principiul loialității față de stat la apologeții creștini*, în „Studii Teologice”, Seria II-a, Anul XXVII – Nr. 1-2, Ianuarie-Februarie, 1975, pag. 55.

¹⁵ E. D. Pressense, *Histoire de trois premiers siecles de l'Eglise chretienne*, Paris, 1861, pag. 83.

¹⁶ Ibidem, pag. 137.

¹⁷ Tertulian, *Apoleticum*, în rom. De Eliodor Constantinescu, Râmnicu – Vâlcea, 1930, cap. XXXV, 1, PAG. 152.

¹⁸ Dr. Nicolae Corneanu, Mitropolitul Banatului, *Studiul logicii și Sfinții Părinți*, în Patristica Mirabilia, Editura Mitropoliei Banatului, Timișoara, 1987, pag. 37-38.

aceasta elinii n-au nici un motiv a învinui pe creștini și a-i persecuta, căci aceștia nu sunt contra statului și nici revoluționari, ci se supun bucuroși oricărei stări, afară numai dacă li se poruncește a se lepăda de Dumnezeu, Care nu are început, dar este începătorul tuturor. Numai pe acesta îl adoră ei, iar pe oameni, creația lui Dumnezeu, îi cinstesc potrivit naturii omenești.¹⁹

Altă precizare este făcută și de Teofil, episcopul Antiohiei, care arată că împăratul este mai presus de zei, prin onorurile care i se aduc, dar el nu este Dumnezeu: „Așadar voiesc să onorez mai cu drag pe împăratul, nu adorându-l, ci rugându-mă pentru el. Ador numai pe adevăratul și în adevăr existentul Dumnezeu, fiindcă știu că împăratul este de Dânsul rânduit. Tu-mi vei zice așadar: de ce nu adori pe împăratul?! Pentru că el nu este creat pentru a fi adorat, ci pentru a fi onorat cu onoarea cuvenită, căci el nu este Dumnezeu, ci este un om pus de Dumnezeu, nu pentru a fi adorat, ci pentru a judeca cu dreptate. Lui i s-au încredințat de Dumnezeu cârmuirea și el nu suferă, într-adevăr ca funcționarii subordonați lui să se numească împărați, căci împărat este numele lui și nimănui (altuia) nu-i este permis a se numi astfel. Tot așa nu trebuie a adora pe altul decât pe singurul Dumnezeu. De aceea întru toate ești în eroare, o, omule! Onorează pe împăratul: iubindu-l, fiindu-i supus și rugându-te pentru el. Căci acestea făcând împlinești voința lui Dumnezeu.”²⁰

Atitudinea creștinilor față de împărați se baza pe temeiul învățăturilor din Sfânta Scriptură, deținătoarea adevărilor supreme. În lucrările sale, Sfântul Iustin Martirul și Filozoful dezvăluie motivele pentru care creștinii nu adresau nici un cult atât oamenilor, cât și statuilor. Partea I-a din Apologia sa combate acuzațiile păgânilor împotriva creștinilor, învinuiți și acuzați de ateism, pentru că ei nu se închină zeilor. Creștinii nu se opun statului roman, pentru că împărăția așteptată de ei nu este omenească, ci dumnezeiască. Dacă împărăția așteptată de ei ar fi omenească, creștinii ar tăgădui că sunt creștini ca să nu fie uciși. „E adevărat, zice el, că noi nu adresăm nici un cult nici oamenilor, nici statuilor lor, pe care artiștii le fasonază, fiecare în chipul lor. Noi observăm aceasta ca o insultă adusă adevăratei divinități și contrară rațiunii. Câte zeități s-au făcut după modelul sclavelor pe care artiștii nu le respectau, și voi voiți să adorăm astfel destatui?”²¹ Datorită susținerilor sale, a primit moarte martirică. Răspunsurile sale în fața tribunalului se aseamănă atât de mult cu acelea ale Sfântul Policarp, martirizat cu circa 10 ani înaintea Sfântul Iustin și cu acelea ale Sfântul Ciprian, ce va primi aceeași cunună cu aproximativ 100 de ani mai târziu. Inima sa profundă credincioasă, mintea sa înaltă și de larg orizont,

¹⁹ Tațian Asirianul, Discurs către elini, trad. și studiu de N.V. Fumică, București, 1907, cap. II, pag.20.

²⁰ St. E. Brădișteanu, *Teofil al Antiohiei, Către Autolic*, București, 1906, cartea I, cap. XI, pag. 33.

²¹ N. D. Chiriac, *Liratură apologetică creștină greacă. Sf. Iustin Martirul*, Apologia I, București, 1912, cap. IX, pag. 63.

nădejdea sa caldă în apropiata venire a Mântuitorului și sinceritatea sa puțin comună au contribuit mult la acceptarea actului final al vieții sale.²²

Cinstind pe împărați, creștinii păzesc judecata lui Dumnezeu care i-a așezat în fruntea neamurilor, spune Tertulian, adăugând: „ce nevoie să mai vorbesc despre credința și evlavia creștină față de împărat pe care trebuie să-l privim ca pe acela pe care Stăpânul nostru l-a ales încât cu drept cuvânt aș putea să spun: că mai degrabă al nostru este Cezarul ca unul ce a fost creat de Dumnezeuul nostru.”²³

Tertulian arată că religia creștină este o religie a iubirii de Dumnezeu și a aproapelui. Domnul nostru Iisus Hristos a instaurat pacea eternă și egalitatea între oameni: „Aceiași suntem față de împărați ce fel suntem și de aproapele nostru. Căci a voi răul, a-l face, a vorbi de rău, a gândi rău de cineva, suntem deopotrivă opriți. Ce nu e îngăduit față de împărați nu e nici față de altul; ce nu se cade față de nimeni, cu atât mai mult nici față de împărat însuși, care este așa de mare prin harul lui Dumnezeu.”²⁴

Creștinii erau convinși de necesitatea existenței statului, erau supuși și ascultau de autorități potrivit poruncilor lui Dumnezeu, așa cum arată Teofil al Antiohiei: „Pe lângă aceasta ne mai poruncește încă dumnezeiescul cuvânt de a fi supuși și autorităților, de a ne ruga pentru dânezele, pentru ca să ducem o viață pașnică și liniștită. Și ne învață a da tuturor toate: onoare, celui ce i se cuvine tribut, ca astfel să nu rămânem nimănui nimic datori ca să ne iubim toți.”²⁵ Sfântul Ioan Gură de Aur spune: „Biserica ne spune că tema de dregători este folosită și folositoare este și mângâierea ce purcede dintr-însa. Căci teama față de ei nu ne lasă să ne lenevim.”²⁶

Lucrul acesta l-a convins pe Tertulian să arate în scrierile sale că temerea împăraților este nejustificată, demonstrând că manifestările creștinilor nu pun în pericol siguranța și ordinea de stat: „căci de nu mă înșel, pricina că se opresc sectele izvorăște din grija pentru siguranța publică, ca nu cumva cetatea să se împartă în partide opuse, care prin ciocnirea unor înclinări dușmănoase, ușor ar neliniști adunările poporului, consfăturirile, senatul, întrunirile, reprezentațiile, mai ales în vremea de acum când oamenii au început să-și facă un venit din acțiunile violenței lor... Pe când noi care rămânem reci la orice sentiment de glorie și onoruri, nu simțim nici o nevoie de partide și nici nu este ceva mai străin de noi ca afacerile publice. Cunoaștem o singură alcătuire a tuturor: lumea.”²⁷

La început creștinii erau grupați în așa-numitele asociații cu caracter religios. La început legea romană admitea astfel de organizații ce aveau caracter pur

²² Pr. Prof. Dr. Ioan G. Coman, *Persecuțiile din partea statului roman*, Patrologie, Vol. I, București, 1984, pag. 269.

²³ Tertulian, *Apologeticum*, în rom. De Eliodor Constantinescu, Râmnicu – Vâlcea, 1930, cap. XXXIII, 1, PAG. 145.

²⁴ Ibidem, XXXVI, 4, pag. 152.

²⁵ Teofil al Antiohiei, *Către Autolic*, cartea III-a, cap. XIV, pag. 87.

²⁶ Sf. Ioan Hrisostom, *Predicile despre statui*, pag. 144.

²⁷ Tertulian, *Apologeticum*, XXXVIII, 2, 3, pag. 155.

religios, dar mai târziu, odată cu instaurarea puterii imperiale, s-a ivit și tema că aceste asociații ar putea urmări scopuri politice, ceea ce a determinat conducerea de stat romană la alcătuirea unei legi numită lege a asociațiilor, care interzice orice fel de grupare a cetățenilor în asociații, fără aprobarea statului.²⁸

Apologeții creștini, în scierile lor, au arătat necesitatea existenței statului pentru reglementarea vieții sociale de către conducătorii pământești care asigură pacea, liniștea și prosperitatea cetățenilor. Sfântul Ioan Gură de Aur spune: „...dacă iei pe căpetenie de la oaste, dai pe ostași legați în mâna dușmanilor; tot astfel dacă ei dregători din cetate, vom duce o viață mai nechibzuită decât animalele necuvântătoare, mușcându-ne și mâncându-ne între noi.”²⁹

Sfântul Ciprian, episcopul Cartaginei, în cele douăsprezece scrieri ale sale, vorbește despre temeinicia religiei creștine, în copmarție cu zeitățile păgâne și de persecuțiile venite din partea autorităților romane asupra creștinilor. „Păgânii nu trebuie să atace trupurile creștinilor, ci să lupte cu sufletele lor, să-i biruie cu rațiunea. Zeii păgânilor n-au rațiune, n-au putere și nici dumnezeire. Zeii sunt demoni pe care creștinii îi scot din trupurile în care au intrat. Păgânii să nu se mai umilească și să se încline în fața zeilor falși și a unor statui și invenții omenești. Creștinii trăiesc mai mult în duh decât în trup și prin tăria sufletului biruiesc slăbiciunile trupului.”³⁰ Tot Sfântul Ciprian afirmă despre creștini că se roagă și fac „...rugăciuni pentru alungarea dușmanilor și pentru a obține ploi și pentru îndepărtarea sau îndulcirea nenorocirilor, și ne rugăm fără încetare ziua și noaptea pentru a îndupleca și îmblânzi pe Dumnezeu să vă dea pace și mântuire.”³¹

O dată convertit la creștinism, Tertulian, apologet, adâncește învățătura și morala Bisericii în chip deosebit. El își face o datorie de conștiință și de onoare, luptând pentru apărarea credinței sale în fața păgânilor romani, iudeilor și ereticilor. În lucrarea sa „Ad nationes” apără pe creștini de acuzațiile ce li se aduc. Creștinii sunt urâți și condamnați, fără a fi cercetați, iar zvonurile contra lor nu sunt adevărate. În altă lucrare a sa, „Apologeticum” în 50 de capitole, reia și amplifică argumentele pentru apărarea creștinilor. El critică aspru metoda de judecată romană în legătură cu creștinii, metodă care calcă legea și nu o aplică: „Tu consideri pe creștin un om vinovat de toate crimele ca dușman al zeilor, al împăraților, al legilor, al moravurilor, al întregii firi și-l silești să-și tăgăduiască calitatea sa de creștin pentru a-l achita. Dar ni se mai aruncă în față și o altă învinuire spunându-ni-se că am fi nefolositori societății din punct de vedere economic. Cum e cu puțință să se spună așa ceva despre niște oameni care conviețuiesc laolaltă cu voi, au aceeași hrană, îmbrăcăminte, același fel

²⁸ Leon Homo, op. cit., pag. 35-36.

²⁹ Sf. Ioan Gură de Aur, *Predicile despre statui, partea I*, trad. de Șt. Bezdechi, *Predica VI*, pag. 145-146.

³⁰ Pr. Prof. Dr. Ioan G. Coman, *Sf. Ciprian, Tratatate*, Patrologie, Vol. II, București, 1985, pag. 120.

³¹ Pr. Vasile Gh. Alexe, *Sf. Ciprian, Ad Demetrianum*, București, 1909, cap. XX, pag. 74.

de viață și aceleași nevoi ale vieții?”³² Iar în alt loc spune: „Călătorim și noi pe mare, alături de voi și împreună purtăm laolaltă cu voi armele ca ostași, lucrăm pământul, ne îndeletnicim cu negoțul, așadar ne străduim cu aceleași meșteșuguri și munca noastră vă e spre folos și vouă. Ce fel dar am putea fi socotiți nefolositori treburilor voastre publice ca unii ce trăim laolaltă cu voi și prin voi, nu știu.”³³

Apologeții, convinși de adevărul spuselor lor au cerut împăraților să se ocupe mai îndeaproape de viața creștinilor, să le verifice faptele, învățăturile, practicile și manifestările lor religioase și în felul acesta să-și formeze o părere dreaptă, văzând că nu puneau cu nimic în pericol ordinea romană de stat și felul acesta să li se acorde libertate religioasă asemenea altor locuitori ai Imperiului. Asemenea tuturor locuitorilor din imperiu, creștinii n-au disprețuit patria romană, luând parte la toate acțiunile statului și în același timp au suportat toate nenorocirile care s-au abătut asupra lor. „Fără îndoială, dacă imperiul se clatină, se zguduie în același timp și ceilalți locuitori ai lui, prin urmare și noi ne găsim uneori nenorocirea deși nu ne amestecăm în nici un fel de tulburări.”³⁴

Apărătorii dreptei credințe arătau împăraților că tot ce se pune pe seama creștinilor erau numai calomniile neîntemeiate de care aceștia erau pe nedrept acuzați. Meliton, episcop al Bisericii din Sardes, a prezentat împăratului Marcu Aureliu o apologie pentru creștini. El se plânge de persecuțiile dezlănțuite contra adoratorilor lui Dumnezeu, în urma noilor edicte imperiale provocate de apropierea împăratului, dornici de a prăda zi și noapte bunurile acelora care n-au comis nici un rău. Tot într-o apologie, se adresează aceluiași împărat, spunându-i să fie drept și temător de Dumnezeu și să împartă dreptatea cu înțelepciune. El îi amintește că numai „Nero și Dometian, care fiind înșelați de către oarecare înșelători, au răspândit contra noastră calomniile, care au găsit după obicei oarecare crezare în popor. Însă prea pioșii voștri predecesori au îndreptat ignoranța acestui popor și au reprimat prin edicte publice cutezarea celor ce ar întreprinde de a ne face un rău tratament.”³⁵

Sfântul Iustin Martirul și Filozoful accentua că orice fel de acuzație adusă creștinilor să fie cercetată cu multă chibziunță: „Iar dacă aveți vreo părere rea despre noi pretindem că învinuirile care se aduc împotriva noastră să fie cercetate cu grijă, și dacă ele sunt întemeiate să ni se dea pedeapsa care ni se cuvine, sau mai bine (noi înșine) să le pedepsim.”³⁶

Atenagora Atenianul e un apologet de clasă aleasă, singurul care se adresează în apologiile sale împăraților, fără mânie și resentiment, cu aprecieri elogioase

³² Pr. Prof. Dr. Ioan G. Coman, *Tertulian, Apologeticum, Patrologie*, Vol. I, București, 1984, pag. 399.

³³ Tertulian, *Apologeticum*, XLII, 1, 2, 3, pag. 167.

³⁴ Ibidem, XXXI, 3, pag. 144.

³⁵ Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească și Viața lui Constantin cel Mare*, trad. de Iosif Gheorghian, București, 1896, pag. 108.

³⁶ N. D. Chiriac, op. cit., cap. III, pag. 61.

pentru libertatea cu care autoritățile tratează pe supușii imperiului, pentru trăinicia legilor și pacea imperiului. Umanismul, ca și gândirea lui, sunt de o rară finețe.

La toate acuzațiile aduse, apologeții au insistat ca toate sentințele să nu țină cont de numele de creștin căci numai prin el însuși nu spune nimic, ci faptele care se leagă de acest nume, dacă sunt bune sau rele și în felul acesta să primească pedeapsa corespunzătoare. „Pe noi însă ne urâți din cauza numelui, dar nu numele, ci faptele rele sunt vrednice de condamnare și de pedeapsă.”³⁷

Apologiile îmbracă forme diferite: scrisori, îndemnuri, dialoguri, tratate. Stilul și tonul formulelor de adresare variază după adresanți și după apologeți; apologiile adresate exclusiv împăraților și Senatului și poporului sunt diferite, dar de cele mai multe ori cu un îndemn sau cu o rugămintă respectuoasă. E cazul cu apologiile lui Aristide, Sfântul Iustin Martirul și Filozoful, Atenagora Atenianul, filosofi, oameni de o înaltă ținută morală și înțeleaptă. În schimb, Tațian Asirianul și Tertulian sunt de o rară severitate, cel dintâi împotriva păgânilor, iar cel de-al doilea împotriva guvernatorilor romani, criticați mai ales juridic și moral.³⁸ Stilul apologiilor diferă după cultura fiecărui autor, iar fondul era în general complex și dacă unele din elementele importante proveneau din izvoare păgâne ori iudaice, regruparea și reorganizarea acestor elemente se făceau pe bază și orientare nouă. Noutatea principală în fondul apologiilor era credința, învățătura și viața nouă a creștinilor, confruntate cu credința, învățătura și viața obișnuită a cetățenilor imperiului roman. Confruntarea noului cu vechiul se făcea în epoca sclavagistă în care trăiesc apologeții sub semnul persecuției, a încercării de exterminare a noului de către vechi și cu atât mai mult că noul se proclama de origine divină, căutând să înlocuiască definitiv vechiul.³⁹ Apologeții arătau împăraților că rezolvarea imediată a așa-numitei probleme creștine ar rezolva multe probleme pentru imperiu, liniștea și pacea internă, indispensabile progresului și a bunei ordini sociale. Pe de altă parte s-ar da creștinilor posibilitatea să ducă o viață liniștită și să-și îndeplinească cu conștiinciozitate toate îndatoririle lor legate de calitatea de cetățeni loiali ai statului roman. „Voi împăraților care prin toate, și prin natură și prin știință sunteți buni și cumpătați, întoarceți capul împărătesc spre mine, după ce am arătat pietatea noastră către Dumnezeu, Blândețea și cumpătarea sufletelor noastre. Căci, cine mai cu drept cuvânt merită să aibă parte de ce le trebuie, decât noi care ne rugăm pentru domnia voastră, pentru ca fiul să primească ceea ce e drept, împărăția de la tatăl, împărăția voastră să crească și se mărească, toți devenind supuși, și acesta este și în folosul nostru

³⁷ Athenagora Atenianul, *Solie pentru creștini*, trad. de N. D. Chiriac, București, 1905, cap. I, pag. 19-20.

³⁸ Doctorand Costică A. Popa, *Principiul loialității față de stat la apologeții creștini*, în „Studii Teologice”, Seria II-a, Anul XXVII – Nr. 1-2, Ianuarie-Februarie, 1975, pag. 56.

³⁹ Pr. Prof. Sofronie Vlad, *Atitudinea Bisericii Ortodoxe față de problemele sociale*, în „Studii Teologice”, VI (1945, nr. 3-4, pag. 371).

pentru ca să aducem o viață liniștită și să săvârșim bucuros tot ceea ce ni se poruncește.”⁴⁰

Religia noastră, spunea Tertulian, ar trebui judecată cu multă blândețe să nu fie pusă printre sectele neîngăduite pentru că nu săvârșește nimic cu care ar putea pune în pericol ordinea socială. Deși creștinii noștri sunt persecutați, nu s-a observat nici o răzbunare sau vreo împotrivire față de ordinea de stat: „Ce răzbunare ați văzut din partea unor oameni așa de uniți și așa de însuflețiți până dincolo de mormânt, când o singură noapte, de pildă, cu puține torțe aprinse ar fi de ajuns să ne răsplătim răzbunarea dacă și nouă ne-ar fi îngăduit să răsplătim răul prin rău? Dacă aceste lucruri se fac din ordinul vostru, n-avem nimic de zis, căci un principe atât de drept ca voi nu poate ordona nimic nedrept. Și noi nu suntem supărați a muri astfel.”⁴¹

Apologeții au depus toate eforturile de a face cunoscută cât mai clar cu putință atitudinea lor de loialitate a tuturor creștinilor față de stăpânirea romană, atitudine trasată lor de Mântuitorul Iisus Hristos, de Sfinții Apostoli și în același timp izvorând din conștiința lor de cetățeni ai patriei romane și din convingerea că existența orânduirii de stat este necesară și indispensabilă bunei desfășurări și reglementări a întregii vieți sociale.

Din cele prezentate până acum ne putem da seama de strădaniile depuse de apologeții creștini pentru a apăra dreapta credință, o cauză nobilă aceea a supunerii și loialității de care au dat dovadă creștinii față de stăpânirea romană a primelor veacuri creștine.

Atitudinea apologeților concordă cu concepția și practica Bisericii Ortodoxe de totdeauna și de azi, concepție și practică bazată pe învățăturile Mântuitorului, pe predica Sfinților Apostoli, și pe întreaga tradiție. Sfinții Apostoli, pe baza învățăturilor primite de la Mântuitorul au emis anumite canoane, cum ar fi canonul 84 apostolic: „Dacă va defăima cineva fără dreptate pe împărat sau pe dregător, să ia pedeapsă: și dacă va fi cleric, să se caterisească, iar dacă va fi laic, să se afurisească.”⁴²

Menirea Bisericii Ortodoxe este de a predica pacea și buna înțelegere între neamuri și popoare. A fost făcătoare de pace așa cum Întemeietorul ei, Iisus Hristos, a cerut-o și o cere și astăzi credincioșilor săi. În lumina învățăturilor date de Mântuitorul Iisus Hristos și mergând pe linia tradiției noastre strămoșești, Biserica Ortodoxă Română a contribuit la rezolvarea problemelor sociale. Ea a fost alături de popor în străduințele lui pentru menținerea unității de credință, de neam, limbă, cultură și libertate, pentru o viață mai bună. În cele mai grele

⁴⁰ Athenagora Atenianul, *Solie pentru creștini*, trad. de N. D. Chiriac, București, 1905, cap. XXXVII, pag. 98.

⁴¹ Eusebiu de Cezareea, *Istoria bisericească și Viața lui Constantin cel Mare*, trad. de Iosif Gheorghian, București, 1896, pag. 107.

⁴² Nicodim Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, Arad, 1930, Volumul I, partea I, pag. 313.

momente ale istoriei neamului nostru, preoții n-au lipsit din rândul celor care s-au jertfit pentru cauza sfântă a idealului libertății, fiind în fruntea poporului prin misiunea lor de a-l păstori și sluji chiar cu sacrificiul vieții.

Așa cum Biserica primelor veacuri a recunoscut și s-a supus întru totul autorităților romane pe linie civilă, tot așa și Biserica Ortodoxă Română a recunoscut și recunoaște și azi autoritatea publică ca voită de Dumnezeu și cere credincioșilor ei deplină supunere față de autoritatea civilă rânduită de Mântuitorul Iisus Hristos.

În țara noastră Biserica Ortodoxă Română, ca urmare a revoluției din decembrie '89, împotriva totalitarismului, se bucură de libertate deplină. Ea este prezentă în toate instituțiile statului, acordă educație și asistență religioasă în școală, spital, armată, și se ocupă într-un nou duh, modele de adevărată viață religioasă. De aceeași libertate se bucură și celelalte culte religioase recunoscute de statul nostru.